

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) - 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxonovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xadjamuratova Matlyuba Xashimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHNING TARIXIY ILDIZLARI	11-15
<i>Abdimo‘minov Oybek Bektemirovich</i> MARKAZIY OSIYODA KO‘PTOMONLAMA MUNOSABATLAR: TARIXIY YONDASHUVLAR, SIYOSIY VA IQTISODIY INTEGRATSIYA	16-22
<i>Шадманов Турдибай Рузибаевич</i> ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРИ СТРОИТЕЛЬСТВЕ ЖИЛЬЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ПЕРИОД 1940-1960 ГГ	23-27
<i>Мирзаева Наргиза Беркиновна, Рузиева Мухлиса Баходир кизи</i> ИНВАЛИДНОСТЬ И ЕЕ ИСТОРИЯ. СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ИНВАЛИДОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	28-33
<i>Abdug‘aniyev Bekzod Abduvali o‘gli</i> SUG‘DIYLARDA DIN MASALASI: ZARDUSHTIYLIK VA MAZDAKIYLIK	34-40
<i>Umrzoqov Maqsud Shokirovich</i> V.L.VYATKINNING SAMARQANDNING TARIXIY YODGORLIKLARINI O‘RGANISHGA DOIR ISHLARI	41-46
<i>Ochildiyev Lochinbek</i> QASHQADARYO VOHASI TARIXIY-MADANIY YODGORLIKLARI, ZIYORATGOHLARI ULARNING TARIXIY-ETNOGRAFIK XUSUSIYATLARI	47-56
<i>Mamatqulov Bekzod, Bozorov Alisher</i> O‘ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHIDA JANUBIY VILOYATLARNING O‘RNI (1924-1991-YILLAR)	57-64

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Мамажонов Акрамжон</i> МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР (УМУМЛАШГАН ДАРОМАДЛАР) ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ ВА УНИ ШАКЛЛАНИШИ	65-71
<i>Xolmuratov Xolilla</i> O‘ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINI RIVOJLANTIRISH VA ENERGO-SAMARADORLIKNI OSHIRISH ISTIQBOLLARI: IQTISODIY VA IJTIMOIIY TAHLIL	72-83
<i>Karimov Khojakbar</i> INNOVATION POTENTIAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN’S MANUFACTURING SECTOR: ENHANCING EFFICIENCY THROUGH AI-DRIVEN MANAGEMENT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURES	84-90
<i>Тўлаков Улуғбек Тошмаматович</i> СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР	91-105

<i>Xolmurotov Fozil</i> RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MINTAQAVIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH: NAZARIYA VA AMALIY YONDASHUVLAR	106-118
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	119-129
<i>Abdusattorov Sodiqjon</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI	130-134
<i>G'anibayev Ilxomjon</i> AUDITORLIK DALILLARI ISHONCHLILIGINI TA'MINLASHDA INTERVYU USULINING AHAMIYATI	135-145
<i>Akhmedov Khasan</i> ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF COMPENSATION PAYMENTS UNDER COMPULSORY CIVIL LIABILITY INSURANCE	146-153
<i>Саттаров Абдусамат Умиркулович</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЁТДА БАҲОЛАШ МЕТОДИКАСИ ВА УНДА ЭКОНОМЕТРИК УСУЛЛАР	154-159
<i>Musamukhamedov Azimjon Jamoliddinovich</i> O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MIKROMOLIYA: BARQARORLIK VA FAROVONLIK SARI ADOLATLI YO'L	160-168
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xaitov Elmurod Bekmurodovich</i> DUNYO AHOLISINING O'SISH DINAMIKASIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY KO'RSATKICHLAR VA AHOLI HAYOT SIFATI	169-174
<i>Abdullayeva Xulkar Raxmatullayevna</i> BIOEPISTEMOLOGIYA YOKI EPISTEMOLOGIYADA FANLARARO YONDASHUVLAR	175-179
<i>Sulaymonov Maxmudjon Shuxratbekovich</i> O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK POZITSIYASI SHAKLLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI IJTIMOIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	180-185
<i>Berdaliyeva Sevara</i> YUSUF XOS HOJIBNING AXLOQIY QARASHLARINI SHAKLLANISHINING TARIXIY-IJTIMOYIY OMILLARI	186-198
<i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i> AHMAD TOSHKO'PRIZODA ILMLAR TASNIFINING AHAMIYATI	199-205
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON GO'ZALLIGI VA UNING AXLOQIY VAHOSI	206-211
<i>Абдуллаходжаев Гайрат</i> ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ	212-215
<i>Ro'ziyev Maqsud O'rinovich</i> ABULHASAN BAHMANYOR SHAXSIYATI VA MA'NAVIY MEROSI	216-220

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>O'zbekov Umidjon Narzullo o'g'li, Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	221-225
<i>Kamalova Madina</i> CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA BOLA RUHIYATI	226-230
<i>Karimov Rivojiddin Gulamjonovich</i> DISCOURSE AND ITS LINGUOCULTURAL INTERPRETATION	231-240
<i>Baxtiyorova Maftuna Baxtiyorovna</i> INGLIZ TILIDA ANTROPONIMIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	241-246
<i>Nurmuxammedov Yusuf Shakarboyevich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MA'NO QATLAMLARI, METAFORA VA METONIMIYA KABI LINGVISTIK HODISALAR BILAN ALOQASI	247-251
<i>Xujakulov Ravshan Isroilovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQ TABOBATIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DERIVATSION TADQIQI	252-258
<i>Olimova Khurshida Vaydillayevna</i> "PROPER NOUNS IN ENGLISH AND UZBEK: STRUCTURE AND THEIR UNIQUE FEATURES"	259-263
<i>Ermatov Ixtiyor, Risqulova Muslima</i> "DEVONU LUG'OTIT TURK" ASARIDA TOPONIMLARNING BERILISHI	264-269
<i>Abduraimova Dinara Bahodir qizi, Abdullayeva Nilufar Ramazonovna</i> INGLIZ TILIDAGI LEKSIK MATERIALLARNI BOYITISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING O'RNI	270-273
<i>Mardonov Maxmud</i> LATIFALARNI TASNIF QILISH MEZONLARI VA TASNIFOTI	274-280
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE WORD COMBINATIONS	281-284

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Каракетова Дилноза Юлдашевна</i> КРИМИНОЛОГИЯДА САБАБИЯТ	285-302
<i>Yumatov Bogdan Olegovich</i> APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PRINCIPLES OF ANTI-CORRUPTION MONITORING	303-309
<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УЗБЕКИСТАНА	310-317
<i>Бекбутаева Лобар</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ	318-323

<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> CHIQUINDILARNI TRANSCHEGARAVIY TASHISH VA OLIB O'TISHNING XALQARO HUQUQIY TARTIBI	324-329
<i>Саидов Шохруххон Музаффарович</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИДАГИ ИШТИРОКИНИ БАҲОЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	330-338
<i>Maxmudov Sunnat Azim o'g'li</i> AYBLILIK TO'G'RISIDAGI MASALANI HAL QILMAY TURIB JINOYAT ISHINI TUGATISH TARTIBI: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR TAHLILI	339-348
<i>Inomxo'jaeva Sanobar Muxammadixonovna</i> JAMIYATDA HUQUQIY ONGNI RIVOJLANTIRISHDA HUQUQIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI	349-355
<i>Mirzakarimova Dilafuz Doniyorovna</i> SUN'IY INTELLEKT, ROBOTOTEXNIKA VA HUQUQ: SUN'IY INTELLEKTNING XAVFSIZ KIBERXAVFSIZLIK TIZIMLARIGA TA'SIRI	356-362
<i>Raximjonova Nargizaxon Raximjonovna</i> YAGONA JINOYATNING JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI	363-368
<i>Dehqanov Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li</i> ISTE'MOLCHILAR ISHTIROKIDAGI TRANSCHEGARAVIY MUNOSABATLAR UCHUN QO'LLANADIGAN HUQUQ	369-374
13.00.00 - PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Iminaxunova Iroda Xuseynovna</i> DIAGNOSTIK YONDASHUV ASOSIDA XORIJIY TILNI O'QITISH IMKONIYATLARI	375-379
<i>Xusanova Mohira</i> XORIJIY TILLARNI O'QITISH VA NAZORAT QILISHNING MAZMUNI	380-386
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TEXNIK VA SAN'AT FANLARINI INTEGRATIV O'QITISHDA SINERGETIK KOMPETENTLIKNI TAKOMILLASHTIRISH	387-391
<i>Erkulova Feruza Melikuziyevna</i> THE ROLE OF METHODOLOGICAL TRAINING IN ENHANCING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	392-402
<i>Malikova Madina Abduraxmon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARINI O'QITISH JARAYONIDA HAMKORLIK VA KOOPERATIV O'QITISH TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING USTUVOR USULLARI	403-407
<i>Умаров Азиз Авазович</i> РОЛЬ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	408-412
<i>Рахмонова Шалола Фахриддин кизи</i> ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА МЕДИА КОМПЕТЕНЦИЯНИНГ ЎРНИ	413-417
<i>Boymirzaeva Raximaxon Xoshimjonovna</i> XALQ TA'LIMI PEDAGOGLARNI MALAKASINI OSHIRISH JARAYONIDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA OID XORIJ TAJRIBASI	418-427

<i>Jamolova Mohigul Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK CHET TILI FANI O'QITUVCHILARINING TANQIDIY FIKRLASH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI	428-432
<i>Raxmatov Mirzo Mukimovich</i> BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARIGA DASTURLASH TILLARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA SEMIOTIK YONDASHUV	433-438
<i>Umirova Mamlakat Imomovna</i> NUTQIY MADANIYATNI O'STIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI	439-442
<i>Nafasov Arslon Komilovich</i> TARIX FANINI O'QITISH PEDAGOGIK TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA	443-448
<i>Valiyeva Nasiba Xadiytullayevna</i> OLİY TA'LIMDA O'QITISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METOD VA MODELLAR	449-455
<i>Мухаммадиева Угилрой Холмуродовна</i> ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА У СТУДЕНТОВ	456-463
<i>Qosimova Ozoda Xudoynazarovna</i> PEDAGOG XOTIN-QIZLARNING IJTIMOY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY- PEDAGOGIK TAHLILI	464-472

Received: 20 December 2024

Accepted: 5 January 2025

Published: 15 January 2025

Article / Original Paper

THE USE OF TOPONYMS IN THE WORK “DEVONU LUG‘OTIT TURK”

Ermatov Ikhtiyar

Associate Professor of Gulistan State University

Riskulova Muslima,

Gulistan State University, Department of "Uzbek Linguistics".

Master's student of Linguistics

Abstract. The article analyzes the reflection of toponyms in the work "Devonu Lugatit Turk" by Mahmud Koshgari, who lived and created in the 11th century. In the composition of the toponyms given in the work "Devonu lug'otit turk", it is thought that the name of the Turkish (Uzbek) language is based on the nature of Turkana. The toponyms in the work "Devonu lug'otit turk" serve as illustrative material of the article.

Keywords: Turkish language, Uzbek language, toponym, toponymy, oronym, "Devonu Lugotit Turk", place names.

“DEVONU LUG‘OTIT TURK” ASARIDA TOPONIMLARNING BERILISHI

Ermatov Ixtiyor,

Guliston davlat universiteti dotsenti

Risqulova Muslima,

Guliston davlat universiteti, “O‘zbek tilshunosligi” kafedrası

Lingvistika yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya. Maqolada XI asrda yashab ijod etgan Mahmud Qoshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asarida toponimlarning aks etishi masalasi tahlil etilgan. “Devonu lug‘otit turk” asarida berilgan toponimlarining tashkil topishida turk (o‘zbek) tilining turkona tabiatidan kelib chiqib nomlanganligi haqida fikr yuritiladi. “Devonu lug‘otit turk” asaridagi toponimlar maqolaning illyustrativ materiali sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: turk tili, o‘zbek tili, toponim, toponimika, oronim, “Devonu lug‘otit turk”, joy nomlari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I1Y2025N34>

Toponimika yunoncha so‘zdan olingan bo‘lib (topos – joy, onoma – nom), onomastika fanining bir bo‘limi sifatida geografik nomlarning paydo bo‘lishi yoki yaratilish qonuniyatlarini, rivojlanish va o‘zgarishini, tarixiy etimologik manbalari va grammatik xususiyatlarini, ularning tuzilishini, tarqalish hududi hamda sabablarini o‘rganadi.

Toponimlar xalqlarning tarixiy o‘tmishi xususiyatlarini jonlantirishga, ularning joylashish chegaralarini belgilashga, tillarning o‘tmishdagi tarqalish hududlarini, madaniy va iqtisodiy markazlar, savdo yo‘llari va shu kabilar geografiasini tavsiflashga yordam beradi. Ularning amaliy transkripsiyasi, ularning dastlabki asosga ko‘ra hamda bir xil yozilishi, boshqa tillarda berilishi Toponimika fanining amaliy jihati hisoblanadi [6, 7].

Joy nomlari qadimiy va uzoq davrlarning mahsuli bo‘lib, hudud tarixi, geografiasini, tabiati va boshqa jihatlari haqida boy ma‘lumot beruvchi lisoniy darakchilardir. Shu bois toponimlarni *tarix*, *etnografiya*, *geografiya*, *arxeologiya*, *geologiya* kabi o‘nlab fanlar o‘z

predmeti nuqtai nazaridan o'rganadi. Toponimika shu bois tilshunoslikni yuqorida keltirilgan fanlar bilan tutashtiruvchi, bog'lovchi rishta, o'z navbatida, ular uchun muhim dalillar, ma'lumotlar beruvchi nazariy va amaliy soha hamdir [10, 5].

Joy nomlari, ya'ni *toponimiya* bir necha turga bo'linadi. Bular *gidronomiya* (yunoncha gidro – *suv*), ya'ni daryolar, ko'llar, dengizlar, soylar, kanallar, qo'ltiqlar, bo'g'ozlar, sharsharalar nomlari; *oronimiya* (yunoncha oros – *tog'*), ya'ni yer yuzasining relyef shakllari – tog'lar, cho'qqilar, qirlar, vodiylar, tekisliklar nomlari; *oykonimiya* (yunoncha oykos – *uy*), *polinimiya* (yunoncha polis – *shahar*) yoki *urbanonomiya* (lotincha urbos – *shahar*), ya'ni qishloq hamda shaharlarning nomlari, *mikrotoponimiya* (yunoncha mikros – *kichik*), ya'ni kichik obyektlar: buloqlar, quduqlar, dalalar, o'tloqlar, daraxtzorlar, jarlar, yo'llar, ko'priklar va hatto atoqli otga ega bo'lgan ayrim daraxtlar nomlari [11, 5].

Fitratdan keyin "Devon" bilan astoydil shug'ullangan zabardast olimlardan biri S.Mutallibov hisoblanadi. Olim "Devon"ni o'zbek tiliga tarjima qildi. Bu tarjima sobiq Ittifoq davrida yaratilgan ko'plab tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qildi. 1967-yilda asarning "Indeks-lug'at"i tuzilib, uning oxirida "Kishi nomlari", "Xalq, urug' va qabila nomlari", "Shahar va qishloq nomlari", "Mamlakat, viloyat, vodiy, dara, yaylov, jarlik, tepalik, dovon va yo'l nomlari", "Dengiz, ko'l, daryo, soy nomlari", "Planeta, yulduz va fasl nomlari", shuningdek, Q.Mahmudov tomonidan tuzilgan "Grammatik ko'rsatkich", G'.Abdurahmonov va Sh.Shukurov tomonidan tayyorlangan "XI asr eski turk tilining grammatik ocherki" berilgan. "Indeks-lug'at"ga "Devon"dagi maqol va matallar ilova qilingan [12, 15].

Bundan tashqari o'zbek tilshunoslari yaratgan ushbu tadqiqot ishlari ham asar onomastikasi, xususan, toponimikasiga bag'ishlangan:

Abbosov S. Mahmud Qoshg'ariyning geografik merosi // DLT va TXMXJSTU Samarkand, 2002;

Abduvoxidov S. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lugatit turk" asarida tasvirlangan o'lkalarni autocad dasturi asosida kartalashtirishga doir mulohazalar // DLT va TXM/JSTU Samarkand, 2002;

Kurbonov T., Urinboyeva D. Mahmud Qoshg'ariy va davr onomastikasi // DLT va TXMXJSTU Samarkand, 2002;

Xujamberdiyev Y. Mahmud Qoshg'ariy merosi toponimlar tahlilida // DLT va TXMXJSTU Samarkand, 2002.

Qozoq olimlari Mahmud Qoshg'ariy hayoti, "Devon"ning leksikografik xususiyati, asarning o'rganilish tarixi, asarda Qozog'iston hududida yashagan qavmlar haqidagi ma'lumotlarning aks etishi, tarixiy-geografik ma'lumotlarning berilishi, turkiy toponimlar, tarixiy-geografik ma'lumotlar kabi masalalar ustida ish olib borganlar. V.U.Maxpirov "Devon"ga oid nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilgan [12, 26].

Yaponiyalik olimlardan Fujimoto Rfnsoji "Devon"dagi joy nomlarini yapon tiliga tarjima qilgan. Haneda Akira "Qoshg'ariy va uning turkcha-arabcha lug'ati" nomli maqolasini, Sumi Hiyedoshi "O'rta Osiyo turk tili: qoshg'ar shevasi haqida tadqiqotlar" nomli maqolasini chop ettirgan [12, 36].

Toponimlar til lug'at fondining bir qismidir. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida keltirilgan toponimlar tadqiqiga e'tiborimizni qaratar ekanmiz, avvalo, ularni ikki katta guruhga bo'lamiz: makrotoponimlar va mikrotoponimlar:

a) mamlakat nomlari: *Chin, Yaman, Kashmir, Xoqoniya, Tavg'ach, Tangut, Mavaraunnahr, Qarachuq* va boshqalar;

b) viloyat nomlari: *Ujg'ur, Rum* va b.;

d) shahar nomlari: *Qashqar, Tiraz, Madinatulbaza, Och, Udun* va boshqalar;

mikrotoponimlar:

a) oronimlar: *Badalart (cho'qqi), Quz (tog'), Altunqon (tog'), Yaboqu (dashtlik), Jafg'u art (tepalik), Qara jalg'a (jarlik)* ;

b) gidronimlar: *O'kuz, Firot, Tazg'un, Junu, Xo'jan, Azg'iraq, Ertish (daryo), Tarin, Julduz, Sizin, Aj (ko'l)* va b.;

v) dromonimlar: *Jemak, Jafinj (Yofinj), Ila (sahro), Bag'ram qum (qumlik)*.

Bulardan oronimlar tahliliga to'xtalamiz. Oronim – yer yuzasining, ya'ni har qanday orografik obyektning nomi: tog'lar, tizmalar, vodiylar, tepaliklar, jarliklar nomlaridir. Oronimik toponimlar relyefning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Relyefning o'ziga xos xususiyati tog' tizmalari, massivlari va tepaliklarining mashhur nomlari bilan bog'liq.

“Oronimlarning til tarkibi murakkabdir. Chunki tog'li hududlarda tarixiy sharoitlar tufayli turli xalqlarning vakillari joylashib, doimiy bo'lmasa-da, lekin har bir etnik guruh tog' landshaftiga o'z nuqtai nazari bilan yondashgan va o'z tillarida obyektlarni nomlagan” [1, 138].

Mahalliy oronimlarni akademik L.S.Berg “Hunarmand xalq ilmi” deb nomlagan. Shuningdek olim “Doimiy mahalliy aholining ko'p asrlik kuzatuvlari va bunday ajoyib jamoaning ijodkorligi samarasi bo'lib, xalq so'zlari filologlar va, ayniqsa, geograflar tomonidan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga loyiqdir”, deya ta'kidlaydi [2, 99].

Akademik Y.K.Grotning fikricha: “Topografik nom hech qachon tasodifiy va ma'nolardan xoli bo'lmaydi. Asosan, yo'l, joy, obyektning aql va tasavvur uchun o'ziga xos xususiyatlariga qiziqishni ifodalaydi” deya ta'kidlaydi [8, 32].

Mashhur filolog A.Superanskaya geografik nomlarni quyidagicha baholaydi “Geografik nomlar, ehtimol, ibtidoiy uylarning qoldiqlari, tangalar, suyaklar va idishlar kabi bir xil moddiy madaniyatdir. Agar siz ularni diqqat bilan ko'rib chiqsangiz hamda yig'ib, o'rganib chiqsangiz, juda qimmatli tarixiy ma'lumotlarni olishingiz mumkin” [8, 14].

“Inson doimo geografik nomlar bilan yuzlanadi. Ushbu geografik nomlar uning butun hayotiga hamroh bo'ladi. Inson o'z hayotida geografik nomlarni tadqiq etadi. Zamonaviy jamiyat hayotini geografik nomlarsiz tasavvur qilish mumkin emas”, deb yozadi toponimika sohasidagi taniqli mutaxassis E.Murzaev. – Ular hamma joyda va har doim erta bolalikdan bizni fikrlashga undaydi. Yerdagi hamma narsa o'z manziliga ega va bu manzil insonning tug'ilgan joyidan boshlanadi. Mahalliy qishloq, yashaydigan ko'cha, shahar – mamlakat – barchasi o'z nomlariga ega” [8, 177].

Insoniyat uzoq vaqtlardan beri geografik nomlarning kelib chiqishi, birinchi navbatda, uning hududi, mazmuni va ahamiyati bilan qiziqib keladi.

A.Gumboldt o'zining “Markaziy Osiyo” asarida shunday deb yozgan edi: “Tog' tizmalari va yirik daryolarning eng qadimgi nomlari deyarli hamma joyda faqat “tog'” yoki “suv” edi”. Buning sababi, qadim zamonlarda ibtidoiy odamga ma'lum bo'lgan makon cheklangan va obyektga nisbatan nom berishga ehtiyoj yo'q edi. Shuning uchun odamlar daryoni daryo deb, tog'ni esa tog' deb atadilar” [3, 84].

Tilshunoslikda dastlab so'zlarning o'rganilishi yuzasidan turli xil fikr va qarashlar mavjud. Biroq shunday bo'lsada, har qanday bildirilgan fikrlar ilmiy asosga egaligi bilan ajralib

turadi. Biz ushbu maqolada o'z davrining ilmiy asoslariga ega bo'lgan, hamda bir necha bor tahliliy ma'lumotlardan o'tgan Markaziy Osiyoda va G'arbiy Xitoy hududida istiqomat qilgan turkiy urug' va qabilalar, ularning ijtimoiy ahvoli, tili, tarixi, bu hududning geografiyasi, metrologiyasi va astronomiyasiga oid qimmatli ma'lumotlar Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida oronimlarning qo'llanishi va berilishi xususida fikr yuritmoqchimiz. *Oronimiya* (yunoncha oros – tog', onoma – nom) yer yuzasining relyef shakllari – tog'lar, cho'qqilar, qirlar, daralar, tekisliklar, jarlar nomlari hisoblanadi. Devonda ushbu relyef shakllari haqida XI asrga oid bir qator qiziqarli va qimmatli ma'lumotlarni olishimiz mumkin.

Olib borilgan tahliliy ma'lumotlarimizga ko'ra, devonda 7 ta vodi, 3 ta sahro, 6 ta yaylov, 1 ta bog'cha, 1 ta qumlik, 1 ta dovon, 1 ta cho'qqi, 2 ta tog', 1 ta jarlik, 1 ta tepalik, 1 ta dashtlik nomlari – umumiy hisobda 25 ta oronim berilgan.

Hozir ulardan ayrim namunalar keltirib o'tamiz: *vodiy* nomlari 7 ta bo'lib, ularga quyidagilar kiradi: *Ila (Ili), Ertish (Irtish), Jamar, Etil* – tillarning eng yaxshisi – jag'ma, tuxsi kabilarning tili va shuningdek, *Ila (Ili), Ertish (Irtish), Jamar, Etil* vodiylaridan uyg'ur shaharlarigacha bo'lgan joylarda yashovchilar tilidir [7, 66].

Dastlabki shakliy ko'rinishiga nisbatan *Ila, Ala, Ertish* kabi nomlar fonetik jihatdan biroz o'zgarib ketgan va hozir *Ili, Olay, Irtish* shaklida yoziladi [11, 301]. Devonda keltirilgan so'zlardan yana biri "Banokat" so'zi bo'lib, O'g'uzlar *oko'z* so'zini o'zlarining shaharlari joylashgan Banokat vodiysi ma'nosida qo'llaydilar [7, 91].

Banokat, Fanokat, Sharqiya, Shohruxiya – Sirdaryoning o'ng sohilida, *Ohangaron (Iloq)* daryosining Sirdaryoga qo'shilgan joyidagi qadimiy shahar xarobalari (I-XVIII asrlar). Mo'g'ullar istilosi davrida (1220) Banokat vayronaga aylangan. 1392-yilda Amir Temur Banokatni tiklab, uni o'g'li Shohrux sharafiga Shohruxiya deb atagan. XVIII asr boshlarida esa o'zaro urushlar tufayli yana vayron bo'ldi. Banokat xarobasining bir qismini Sirdaryo yuvib ketgan. "Boburnoma"da Banokat "Fanokat" deb ataladi. Banokat nomining ikkinchi qismi, "kat" so'zi, sug'dcha qo'shimcha bo'lib, shahar ma'nosini anglatadi. Shuningdek, uning boshqa shakllari Samarqand, Xo'jakand (Xo'jand), Xo'qand (Qo'qon) va Chochkand (hozirgi Toshkent) kabi nomlardagi "kat", "kant", "qand" bilan mos keladi.

Devonda keltirilgan vodiylardan yana biri *Qizil vodiysi* bo'lib, u Qashqarda joylashgan. She'rdan shunday kelgan:

*"Qizil, sariq arqashib,
Jepkin, jashil jo'zkashib,
Bir-bir kero'jo'rkashib,
JalINUq anu tanlashur"* [7, 375].

Qizil, sariq gullar bir-biriga suyanishib, yashil rayhonlar bir-biri bilan o'ralashib ko'rinadi. Ularni ko'rgan kishi tang qoladi, hayron qoladi. Parchada keltirilgan *Qizil* so'zi Qashqardagi vodi y ma'nosini anglatmayapti.

J(i)la – Qaz suvi dengizi *J(I)la* vodiysiga quyiladi [7, 165].

Bizningcha, *Ili* daryosi atrofida nazarda tutgan bo'lishi mumkin. *Ili* – hozirda Xitoy va Qozog'iston hududida joylashgan daryo. Asosiy irmoqlari: *Qosh, Xo'rgo's, Chilik, Charin, Talg'ar, Qaskelen, Kruti* va b.

Devonda tilga olingan *yaylov* nomlari quyidagilar, (6 ta):

Ala – Farg'ona yaqinidagi yaylov (O'sha manba. –B.110); *Chag'la* – Uch qabilasidagi yaylovning ismi [7, 405]. *Tajiz* – Qashqar yaqinidagi bir yaylov. Balandligi uchun uni Tarig' art

tajiz deyishadi. *Tajzan tajiz* – boshqa bir yaylov oti. *Jiz ew tajiz* – Barsag'on yaqinidagi bir yaylov oti. *Jonariq* – Bolasag'un yaqinidagi bir yaylov nomi [7, 136].

Bizning fikrimizcha, devonda tog'larga alohida atab qo'yilgan nomlar 2 dona. Ular *Quz* va *Altunqon*.

Quz – Kun tushmas tog', faqat kun oqqandagina chapdan kun tushadigan tog'. U kunning chap tomonida bo'ladi. Unda doimo qor va sovuq bo'ladi. Maqolda shunday kelgan: Quzda qar okso'mas, qojda jag' okso'mas – Quz tog'ida qor kamaymaydi, shuningdek, qo'yda yog' kamaymaydi [7, 315].

Keyingisi *Altunqon* nomi bo'lib, devonda shunday keltiriladi: “Shoh Shu Chinga yetdi. U Zulqarnayn orqasiga tushgan edi. Uyg'urlarga yaqin bir yerda Shu Zulqarnaynga askar yubordi. Bu to'qinish Altunqon degan bir tog'da bo'lgan edi. Bu hozir Altunxan deyilgan tog' nomidir” [7, 422].

H.Hasanovning ta'kidlashicha, tog'larga unda ko'proq uchraydigan o'simliklar yoki hayvonlarga qarab shunday nomlar [4, 32]. berilgan: azig'lig' tag' – ayiqlik tog', ayig'i ko'p tog' [7, 164]; soqaqlig' tag' – qizildan ko'ra oqlik rangi o'tkir, kiyigi ko'p tog'; so'qoq – oq kiyik [7, 457]; sug'urlug' tag' – vabr deyilgan mushuk kattaligidagi bir xil hayvon ko'p yashaydigan tog'; ularlig' tag' – kakligi ko'p bo'lgan tog'; basarlig' tag' – sarimsoqli tog' [7, 455]; sog'anlug' tag' – yovvoyi piyoz o'sadigan tog' [7, 432].

Hasanov *qushlag'* joy nomini ham nimagadir tog' nomlariga – oronimlarga kiritib ketgan. Lekin “Devonu lug'otit turk”da *qushlag'*– qushlar ko'p bo'ladigan joy, u yerda ov qilinadi degan ma'lumot keladi. Qushlag' tog' nomi sifatida berilmaydi [7, 32].

Bizning fikrimizcha, Hasanov keltirib o'tgan so'zlar tog'larga atab qo'yilgan alohida nomlar emas. Faqat o'sha yerda mavjud bo'lgan o'simlik yoki hayvonga nisbat berib, ishlatiladigan sifat ma'nosida keluvchi so'zlar. Masalan, Chimyon tog'larida qor ko'p bo'lganligi sababli unga qorlik (-liq, -lig', -lug') yoki qorli deb nom bera olmaymiz-ku. Bu so'zlar tog'ning sifati bo'la oladi, xolos.

Devonda keltirilgan *jarlik* nomi:

Qara jalg'a – Turk diyori bilan Farg'ona orasidagi yaqin borib bo'lmaydigan jarlik. Maqolda shunday kelgan: Qara mun kelmagincha qara jalg'a kechma –xatarli kun kelmaguncha, zinhor qora jilg'adan o'tma, chunki u yer hech vaqt qori arimaydigan mushkul joydir [7, 40]. Jilg'a, yilg'a – jildirab oqadigan soy. Deyarli barcha turkiy tillarda *jilg'a*, *yilg'a*, *ilg'a*, *yelg'a*, *jalg'a* kabi fonetik shakllarda “soy”, “sayoz jarlik” singari ma'nolarda ishlatiladi va ko'plab joy nomlari tarkibida uchraydi. Jilg'a “*jilmoq*”, “*siljimoq*”, “*surilmoq*” ma'nosidagi *jil*, *yil* fe'lidan kelib chiqqan.

“Suv” ma'nosidagi qadimgi turkiy *yil* so'zidan hosil bo'lgan degan fikr ham bor. O'zbekistonda *Qorajilg'a*, *Sarijilg'a*, *Kaltajilg'a* kabi mikrotoponimlar uchraydi (Konimex tumanida Jilg'a degan ovul bor) [11, 189].

Devonda berilgan *qumlik* nomi: Bag'ram qum – Qashqar bilan Yorkent o'rtasidagi qumlikka Bag'ram qumi deyiladi (elangan qum, mayin qum) [7, 447].

Bitta cho'qqi nomi: Badalart – O'sh bilan Barsag'an orasidagi, o'tish qiyin bo'lgan bir cho'qqi [7, 337]. Yana bitta tepalik nomi berilgan: Jafg'u art – Yafg'uga yaqin bir tepalik [7, 39]. Bitta dovon nomi: Aruq-turuq – Farg'ona bilan Qashqar orasidagi qiyin, baland yo'l, dovon [7, 361].

S.Qorayev yuqoridagi uch nomni bir guruhda dovon deb qo'ya qoladi. S.Mutallibov esa ularni alohida-alohida cho'qqi, tepalik, dovon deb keltiradi. Umuman olganda, ularni sinonim

soʻzlar hisoblangani uchun bitta guruhga kiritgan toʻgʻriroq boʻladi, bizningcha ham. Sinonimlar (yunoncha sinonimos – bir ismli) – maʼnosi bir xil, lekin shaklan turlicha boʻlgan soʻzlar (bel, dovon, koʻtal, ort, oshuv, aqba). Art, ort – qadimiy georafik atama “dovon”, “togʻ yoʻli”. Geografik nomlar tarkibida, xususan, Qirgʻizstonda saqlanib qolgan: Ayiqart, Qayinart, Qizilart [11, 40].

Dovon (moʻgʻulcha daban) – togʻning oshib oʻtish qulay boʻlgan joyi, art (qadimiy turk soʻzi), aqba (arabcha), bel (turkiy), koʻtal (forscha) soʻzlari maʼnodosh [7, 182].

Mahmud Qoshgʻariyning "Devonu lugʻotit turk" asarida ishlatilgan oronimlar bugungi kunda keng tarqalgan boʻlmasa-da, bu asar XI asr va undan oldingi davrlarda bizning diyorumiz geografiyasi haqida koʻplab qimmatli maʼlumotlarni taqdim etadi. Buning ahamiyatini biz yuqorida keltirilgan misollarda ham koʻrishimiz mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abbozov O. Oronimlarning oʻziga xos xususiyatlari. Журнал «Научный импульс», 2023. – 578 b.
2. Берг Л.С. О русской географической терминологии. Землеведение. – М.: 1915. – 99 с.
3. Гумбольдт А. Центральная Азия. – М.: Мысль, 1959. – 614 с.
4. Hasanov H. Mahmud Koshgʻariy. –Toshkent: Oʻzfanakadnashr, 1963. – 85 b.
5. Hakimov Q. Toponimika. – Toshkent: Mumtoz, 2016. – 376 b.
6. Madrahimov Z. Maʼruzalar matni. – Namangan, 2010.
7. Mahmud Koshgʻariy. Devonu lugʻotit turk. I tom. –Toshkent: Oʻzfanakadnashr, 1963. – 498 b.
8. Мурзаев Э.М. Очерки топонимики. – М.: Мысль, 1974. – 380 с.
9. Мурзаев Э.М. География в названиях. – М.: Наука, 1982. – 176 с.
10. Улуқов Н. Ўзбек тили гидронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи. –Тошкент: «Фан», 2008. – 192 б.
11. Qorayev S. Toponimika. – Tosheknt: Oʻzbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2006. – 320 b.
12. Xudoyberdiyev J. Mahmud Koshgʻariy hayoti va «Devonu lugʻotit turk» boʻyicha yaratilgan asarlar koʻrsatkichi. – Toshkent: «Akademnashr», 2011. – 160 b.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).